

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ У КОНТЕКСТІ АКСІОЛОГІЧНИХ ІДЕЙ І КОНЦЕПТІВ

Масловська Людмила Григорівна

вчитель-методист української мови та літератури

Київська гімназія східних мов № 1

відмінник освіти України

м. Київ, Україна

Вступ. За статтею 8 Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» до складників державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності віднесено: національно-патріотичне виховання; військово-патріотичне виховання; громадянську освіту [8]. За статтею 9 цього Закону національно-патріотичне виховання обрамлюється громадянсько-патріотичним вихованням, духовно моральним вихованням і співпрацею із закордонними українцями. Водночас духовно-моральне вихованням учнів закладів загальної середньої освіти уконтекстнюється з їх мовленнєвим розвитком і мовною світоглядністю, що сприяють формуванню української національної ідентичності.

Мета роботи. Дослідити і схарактеризувати основні ідеї й концепти, на яких ґрунтується формування мовленнєвої поведінки учнів.

Матеріали й методи. Дослідження побудовано на вивченні й аналізі досвіду педагогічних працівників Київської гімназії східних мов № 1 з огляду на новітні парадигмальні зрушення в системі загальної середньої освіти країни й виклики російсько-української війни. Застосовано методи педагогічних спостережень. Здійснено змістовий аналіз публікацій колег, у яких характеризуються основні ідеї й концепти, що позначилися на вдосконаленні професійної майстерності вчителів і веденні ними уроків у змішаному форматі.

Результати й обговорення. Теорія і практика патріотичного виховання збагачена ідеями й концептами С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського

та ін. С. Русова зазначала, що «національне виховання забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти <...> і тим приведе нас до широкого єднання й світового порозуміння між народами» [9, с. 293]. Серед настанов В. Сухомлинського: «Виховання патріотичної свідомості, почуттів і переконань нерозривно пов'язане з розумовим, моральним, трудовим, ідейно-світоглядним, естетичним, емоційним становленням особистості. <...> Патріотизм як діяльна спрямованість свідомості, волі, почуттів, як єдність думки і діла дуже складно пов'язаний з освіченістю, етичною, естетичною, емоційною культурою, світоглядною стійкістю, творчою працею» [12, с. 131]. Педагог К. Ушинський вважав, що «сам народ та його великі люди прокладають шлях у майбутнє: виховання тільки йде цим шляхом і, діючи заодно з іншими громадськими силами, допомагає йти ним окремим особам і новим поколінням» [14, с. 103].

У війні, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, функціонує, міцніє, модернізується система загальної середньої освіти країни. Переосмислення зробленого і здійснені й розроблені системні заходи спрямовуються на посилення національно-патріотичного виховання здобувачів освіти. Мовленнєвий розвиток здобувачів освіти, культура мовлення, досконале володіння українською мовою – це не лише важлива компонента загальної культури особистості. Сьогодні мова, мовлення, культура мовленнєвої поведінки не тільки «сприяє грамотній підготовці здобувачів освіти в різних сферах» [6, с. 500], а й формує гуманістичну моральність – «підвалину і гаранта громадянського миру і злагоди в суспільстві» [11, с. 829].

Зважаючи на мету національно-патріотичного виховання (зокрема: становлення громадянина-патріота України, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків), освітній простір гімназії розвивається на довірі, а педагогічна діяльність спрямовується на утвердження ідеалів миру і добра, любові до дітей, до України.

Успадковані духовні й культурні надбання, величну педагогічну спадщину, власний досвід виховання національно свідомої особистості здобувача освіти ми спрямовуємо на формування в учнів активної

громадянської позиції за духовно-моральними цінностями українського народу. «З-поміж засадничих цінностей <...> для України ключовою є *свобода*, яку відносять до цінностей змін. <...> Вона формується століттями й тисячоліттями, передається з покоління в покоління, розвивається і водночас не зазнає радикальних змін, дає змогу країні пережити кризи <...> *Український патріотизм* – синтетична категорія, яка включає все незаперечно цінне в історії державності. Він стимулює національно-державний розвиток, спрямований на становлення громадянського суспільства» [2, с. 4–13].

Виховання учнів як суб'єктів громадянського суспільства є складним педагогічним процесом, узв'язаним з одночасним вивчення проблеми формування нової людини, з чіткою громадянською позицією, з розвитком її морально-громадянських цінностей (за: [10, с. 159]), адже формування майбутнього громадянина передбачає не тільки розвиток його розумових здібностей, а й засвоєння системи загальнолюдських цінностей і понять (за: [4, с. 105]). У Київській гімназії східних мов № 1 розвиток морально-громадянських цінностей здобувачів освіти є актуальним складником цілісної педагогічної системи, за якої «забезпечується виховання етнонаціональних, особистісних гуманістичних якостей юних громадян-патріотів України на основі особистісно орієнтованої освіти, педагогіки толерантності, діалогу культур» [5, с. 156]. У цій системі навчання української мови та літератури корелює з національно-патріотичним вихованням і здійснюється на основі «проблемного вивчення художніх текстів, де є активна чи пасивна позиція героїв у ставленні до проблем національного відродження; їхньої системності, де домінантою є настанови до національного відродження» [13, с. 260].

Освітні інновації у нашому закладі освіти в умовах воєнного стану чергуються з дистанційним та очним навчанням. У проведення таких уроків ми «вкраплюємо шкільну практику Австрії, Великої Британії, Канади, Німеччини, Польщі, США, Чехії та інших країн, де зараз навчаються наші учні, сім'ї яких вимушено покинули рідний Київ» [11, с. 830]. Інноваційність педагогічної діяльності вчителів корелюють з акмеологічністю, аксіологічністю,

гуманізацією, індивідуалізацією, інтеркультурністю, суб'єкт-суб'єктністю. Освітній процес узв'язнюється з науковою та науково-дослідницькою як учнів, так і діяльністю педагогічних працівників.

Розроблені й упроваджувані в освітній процес авторські програми і методики навчання, методичні рекомендації, а також підручники, за якими учні опановують східні мови, сповнені ідей і концептів пропозитивної спрямованості, освітньої дипломатії та сприймаються як своєрідні аспекти розвитку Нової української школи. Пропозитивне мислення в учнів формується передусім на мовній основі, на моделях пропозитивної мовленнєвої поведінки. Утім, «формування пропозитивності потребує відображення в меті вивчення всіх шкільних предметів, у цілевизначенні кожного уроку через формування відповідних людських якостей, моделі поведінки, ціннісних орієнтацій, оптимістичного світосприймання, життєрадісної емоційності, життєстійкості, відкритості до людей і світу» [3, с. 705]. Сьогодні вчителі набувають нових компетентностей, зумовлених або викликаних трансформаційними процесами в освітній галузі України. Педагогічні працівники підвищують професійну майстерність, вибудовують траєкторії само- і взаємонавчання, опановують разом із учнями сучасні інформаційно-комунікаційні технології, навчаючи їх, рефлексуючи на цінності, установки, орієнтації, соціальні стреси.

Українська мова як навчальний предмет несе ще й надзвичайно високу пізнавальну цінність: прищеплення почуття любові до рідної мови; осмислення загальнолюдських цінностей; виховання особистості з високим почуттям патріотизму.

Для досягнення цих цілей у змісті української мови можна використовувати такий матеріал, як «Загальні відомості про мову» та дидактичний матеріал: вправи, диктанти, перекази, твори та ін. Учителі (особливо у воєнний час) опановують методики створення й підтримки такого освітнього середовища, яке в умовах російської агресії проти України стає засобом формування національної самоідентифікації, своєрідною освітньою зброєю українців.

Розроблені методичним об'єднанням учителів української мови та літератури на основі комунікативного підходу дидактичні матеріали об'єднані темою «Мова – наша зброя», спрямовані на формування в учнів не тільки предметних компетентностей, а й ключових, зокрема, соціальної та громадянської (формування світоглядних і загальнолюдських ціннісних орієнтирів; культурно-мовних, морально-громадянських цінностей особистості, передусім патріотизму й національної гідності), що є стратегічно важливим для української освіти в сучасних умовах.

Завдання про іменник як самостійну частину мови допомагають учням не лише засвоїти правила, а й на практиці розвивати вміння застосовувати теоретичні знання й формувати відповідні навички, перевірити орфографічну та пунктуаційну грамотність в умовах дистанційного навчання; виховувати патріотизм, гордість за воїнів Збройних сил України; формувати активну відповідальну громадянську позицію; утверджувати якості громадянина патріота України.

На уроках української формую мовну культуру через засвоєння учнями основ світосприймання, психології, національної духовності українців, виховую чесність і громадянську гідність в обстоюванні істини, прав і свобод громадянина України. Забезпечення функціонування української мови як державної є «інструментом об'єднання українського суспільства, засобом зміцнення державної єдності та територіальної цілісності України, її незалежної державності і національної безпеки» [7, с. 6].

Під час навчання формую в учнів переконання важливості української мови у розвитку української державності, розуміння того, що лише завдяки їй можна глибше пізнати традиції, звичаї, психологію, національний дух українців та усвідомлення місця української мови серед мов народів світу, розвиваю мовну культуру учнів, адже «мова – найважливіший національний ідентифікатор, завдяки якому кожна нація вирізняється з-поміж інших, усвідомлюючи себе окремим самодостатнім і самочинним суб'єктом історії» [1, с. 18].

Висновки. Виховання громадянина-патріота України – завдання надзвичайно складне. Формування національно-патріотичних рис вимагає належної змістової наповненості уроків, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види дослідницької, розвивальної і творчої діяльності. За основні напрями виховання національної свідомості й патріотизму на уроках української мови та літератури беремо: виховання любові до рідної мови, бо, за Ліною Костенко, «нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову»; формування пропозитивного мислення, знань про історію України, про державні та національні символи. Виховання в учнів почуття громадянської відповідальності за свої вчинки і позиції, за долю України, народу і розвиток духовності особистості – важлива функція вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. *Аксіологічний концепт національно-патріотичного виховання*. Київ: Фенікс, 2023. 52 с.
2. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації. Київ: Фенікс, 2022. 64 с. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732103>.
3. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Пропозитивність як провідна ціннісна детермінанта шкільної освіти. *Modern research in world science*. SPC «Sci-conf.com.ua». Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 702–708.
4. Довгань В. Національні цінності в діалозі української та східних культур: освітні виміри, особливості формування особистості XXI століття. *Дидактика: теорія і практика*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 102–106.
5. Луцак О. Морально-громадянське орієнтування виховної роботи в закладі освіти. *Формування громадянської культури в Новій українській школі: традиційні та інноваційні практики*. Суми: РВВ СОППО, 2020. С. 151–157.
6. Масловська Л. Г. Мовленнєвий розвиток гімназистів у контексті мовної світоглядності. *Priority directions of science and technology development*. SPC

«Sci-conf.com.ua». Kyiv, Ukraine. 2021. Pp. 500–506.

7. *Про забезпечення функціонування української мови як державної.* Закон України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 56 с.

8. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. Закон України. *Голос України*. 31.12.2022. № 267.

9. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ: Освіта, 1996. 410 с.

10. Савченко М. Науково-теоретичні підходи до розвитку морально-громадянських цінностей учнів у контексті дослідно-експериментальної роботи в гімназії. *Дидактика: теорія і практика*. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. С. 155–167.

11. Савченко М. П., Виклюк С. Г., Масловська Л. Г., Новицька Н. І., Подгорний Г. В. Дистанційне навчання за воєнного стану в Україні: гімназійна практика і перспективи. *Modern research in world science*. SPC «Sci-conf.com.ua». Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 827–833.

12. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 1. Київ, 1976. 654 с.

13. Ушакова Т. Розвиток учнівської творчості і національно-патріотичне виховання засобами української мови та літератури. *Освіта XXI століття: теорія, практика, перспективи*. Київ: Фенікс, 2019. С. 259–261.

14. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні. *Вибр. пед. твори*. У 2-х т. Київ, 1983. Т. 1.